

This project is co-financed by
the European Union and the Republic of Turkey.

Development of Inclusive Education Project

BEGEP

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

EuropeAid/139588/IH/SER/TR

Müdahale 14: Rehberlik ve Araştırma Merkezlerindeki (RAM) Tanılama ve Yerleştirme Süreçlerine ilişkin Etki Değerlendirmesi

Eğitsel Değerlendirme ve Tanılama Sürecine ilişkin Masa Başı Araştırması

08 Mayıs 2020

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

İÇİNDEKİLER

Kısaltmalar Tablosu	3
Giriş	4
1. Türkiye’de Özel Eğitim İhtiyacı olan Bireylere Yönelik Eğitim	4
1.1. Özel İhtiyacı Olan Gruplar	8
Tıbbi Tanılama ve ÇÖZGER (Çocuklar için Özel Gereksinim Raporu)	9
1.2. Özel Eğitimin Hedefi ve Özel Eğitim İlkesi	10
1.3. Türkiye’deki Özel Eğitim Hizmetlerinin Genel Yapısı	11
1.3.1. Tarama	11
1.3.2. Yönlendirme öncesi	12
2. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin Hedefi, Rolü ve Yapısı	13
2.1. Rehberlik Hizmetleri Bölümü	14
2.2. Özel Eğitim Hizmetleri Bölümü	15
2.2.1. Eğitsel Değerlendirme ve Tanılama	16
2.2.2. Sınıflandırma ve Yerleştirme Süreci	17
2.2.3. Eğitimin Programlanması	19
2.3. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı	20
2.4. Öğrencilerin Kaydettiği İlerlemenin İzlenmesi ve Programın Etkililiğinin Değerlendirilmesi	20
2.5. Ailelerin Aktif Katılımı	21
3. Türkiye’de Özel Eğitimle İlgili Sorunlar	22
3.1. RAM’larla İlgili Sorunlar	23
KAYNAKÇA	26

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

Kısaltmalar Tablosu

BEGEP	Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi
BİLSEM	Bilim ve Sanat Merkezi
MDA	Mevcut Durum Analizi
CwD	Engeli Olan Çocuklar
RAM	Rehberlik ve Araştırma Merkezi
BEP	Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
ÖEİ	Özel Eğitim İhtiyaçları
DAÇ	Durum Analizi Çalışması

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

Giriş

Müdahale 14 kapsamında, Millî Eğitim Bakanlığının (MEB) kurumsal kapasitesini güçlendirmek amacıyla Rehberlik ve Araştırma Merkezlerindeki (RAM'lar) eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecinin etkililiğinin artırılması amaçlanmaktadır. Müdahale 14'ün çıktılarından biri olan bu Masa Başı Araştırma Raporunda, özellikle tanılama ve yerleştirme sürecine odaklanılarak Türkiye'deki RAM'ların dinamiklerinin anlaşılması amaçlanmaktadır. Ayrıca tam bir çerçeve sunabilmek adına, raporda genel olarak Türkiye'deki özel eğitim ve kaynaştırma/ bütünleştirme eğitiminin yanı sıra farklı özel ihtiyaçları olan bireylere uyarlanan eğitime yer verilmektedir.

Bu raporda hem resmî hem ulusal akademik kaynaklara atıfta bulunulmuş, bu kaynakların güncel ve son on yılda yayımlanmış olmalarına özen gösterilmiştir. Özel eğitim, kaynaştırma eğitimi ve RAM hizmetlerine ilişkin yönetmelikler, uygulamalar ve sorunlar, tarama aşamasından yerleştirmeye kadar özetlenecektir.

1. Türkiye'de Özel Eğitim İhtiyacı olan Bireylere Yönelik Eğitim

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018) Madde 4'te özel eğitim şu şekilde tanımlanmaktadır:

"Bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürölen eğitim".

MEB Bilişim Sistemlerinden (BEGEP Mevcut Durum Analizi Raporunda atıfta bulunulmuştur) elde edilen veriler, Türkiye'deki bütünleştirme/kaynaştırma öğrencilerinin sayısının, 2000'li yıllardan beri uygulanan özel eğitim politikalarındaki değişikliklere paralel olarak yavaş yavaş arttığını göstermektedir. Sonraki on yılda, kaynaştırma eğitim uygulamaları, özel eğitimin ve kaynaştırma eğitiminin önemine vurgu yapılarak yaygınlaştırılmıştır. 1 Ocak-30 Kasım 2019 tarihleri arasındaki Özel Eğitim İhtiyacı (ÖEİ) olan bireylerin güncel sayısının yer aldığı Tablo 1, tamamı zorunlu eğitim çağında olan 279.001 bireyin eğitim programlarına dâhil edildiğini göstermektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

Tablo1. Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin tanılarına göre dağılımı

Tanı Grupları	Okul öncesi	İlkokul	Ortaokul	Ortaöğretim	Toplam
DEHB (Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu)	0	36.395	44.078	136	80.609
Dil ve Konuşma Güçlüğü	56	13.283	5.950	404	19.693
Duygu ve Davranış Bozukluğu	2	222	355	36.049	36.628
Hafif Düzey Zihinsel Yetersizlik	121	33.458	49.204	1.030	83.813
Görme Yetersizliği	4	1.356	2.011	174	3.545
İşitme Yetersizliği	28	4.832	5.479	370	10.709
Bedensel Yetersizlik	72	12.188	9.562	242	22.064
Otizm Spektrum Bozukluğu	16	3.123	1.346	77	4.562
Öğrenme Güçlüğü	6	8.190	8.002	173	16.371
Serebral Palsi	2	470	356	0	828
Özel Yetenek	0	2	154	23	179
Toplam	307	113.519	126.497	38.678	279.001

Kaynak: MEBBİS, 2019 (BEGEP MDA Raporundan)

MEB tarafından yayınlanan son verilere göre (2018-2019), özel okullar ve açık öğretim dâhil, 18.108.860 öğrenci okullara kayıtlıdır. Bu öğrencilerin %1,54'ünü özel eğitim ihtiyacı tanısı koyulmuş öğrenciler oluşturmaktadır. Özel eğitim ihtiyacı olan çocukların %58,9'una ya DEHB (Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu) ya da Hafif Düzey Zihinsel Yetersizlik tanısı konulmuştur. Yukarıdaki tablodan görüleceği üzere, duygu ve davranış bozukluğu hariç olmak üzere, ortaöğretime geçen özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin sayısında 126.497'den 38.678'e olmak üzere bir düşüş vardır. Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin okula kayıtlarındaki bu büyük düşüş net bir şekilde lise ile sınırlıdır ve her iki durumda da bu sorun farklı özel ihtiyaçlar ve farklı özel ihtiyaç düzeyleri için ele alınmalı ve analiz edilmelidir.

Tablo 2'deki bir diğer dikkat çeken bulgu, özel yetenek tanısı koyulan öğrenci sayısıdır. Türkiye'de 179'dan fazla öğrencinin özel yeteneği vardır. Bu da özellikle özel yetenekli öğrencilerin tanılanması ve yerleştirilmesi açısından önemli bir konu olarak dikkate alınabilir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

Tablo2. Özel eğitim okulu, özel eğitim oğretmeni ve özel eğitim goren oğrencilerin yıllara gbre dağılımı

Yıl	Okul Sayısı	Oğretmen Sayısı	Oğrenci Sayısı			
			Özel Eğitim	Özel Sınıflar	Bütünleştirici Sınıflar	Toplam
2018-2019	1.489	14.043	53.814	49.304	295.697	475.945
2017-2018	1.395	12.846	50.025	45.815	257.770	353.610
2016-2017	1.362	12.009	48.212	42.900	242.486	333.598
2015-2016	1.268	11.595	49.206	36.742	202.541	288.489
2014-2015	1.254	10.596	43.796	32.265	183.221	259.282
2013-2014	1.248	9.733	40.505	29.094	173.117	242.716
2012-2013	1.261	10.344	33.877	25.477	161.295	220.649
2011-2012	814	7.607	42.896	20.968	148.753	212.617
2010-2011	753	6.843	40.189	18.576	93.000	151.765
2009-2010	700	6.005	36.599	15.712	76.204	128.515
2008-2009	670	5.695	30.671	13.015	70.685	114.371
2007-2008	561	4.758	28.252	9.252	58.504	96.008
2006-2007	537	4.979	27.439	9.643	55.096	92.178
2005-2006	495	4.680	25.238	8.921	45.532	79.691
2004-2005	480	4.524	22.082	8.130	42.225	72.437
2003-2004	441	3.441	19.895	7.405	35.625	62.925
2002-2003	490	3.385	17.988	6.912	31.708	56.608
2001-2002	342	2.834	17.320	6.912	29.074	53.306

Kaynak: <http://sgb.meb.gov.tr/www/resmi-istatistikler/icerik/64>

Ancak MEB, özel yetenekli oğrenciler ve bu oğrencilerin tanılanması ve eğitimine ilişkin durumun farkındadır. 11. Kalkınma Planı'nda değinildiği üzere, bu konu "özel yetenekli çocuklar için oluşturulacak Eğitim, Bilim ve Değerlendirme Kurulu vasıtasıyla ele alınmaktadır. Üniversitelerle iş birliği yapılarak zekâ ve yetenek testlerinin niteliği geliştirilecek, zekâ ve yetenek tanılama ve izleme merkezleri oluşturulacaktır".¹

Özel eğitim ihtiyacı olan oğrencilere ilişkin en son veriler söz konusu olduğunda, özel eğitim ihtiyacı olan oğrencilerin %74,14'ünün engelli olmayan çocuklarla eğitim gördüğü görölmektedir, yani bu oğrenciler kaynaştırma oğrencisi olarak görölmektedir. Özel eğitim ihtiyacı olan oğrencilerin yerleştirilme ortamlarına gbre dağılımı göz önünde bulundurulduğunda, kaynaştırma oğrencilerinin sayısı 295.697 iken özel eğitim sınıflarındaki oğrencilerin sayısı 49.304'tür ve son olarak özel eğitim okullarında eğitim alan oğrencilerin sayısı 53.814'tür (Millî Eğitim İstatistikleri, 2018-2019).

"Hastane ve evde eğitim goren oğrenci sayıları sırasıyla 1.488 ve 10.725; BİLSEM ve Araştırma Geliştirme Eğitim ve Uygulama Merkez'lerinde (ARGEM) oğrenim goren oğrenci sayıları sırasıyla 39.455 ve 167 olarak belirlenmiştir. MEB istatistiklerine gbre ise bütünleştirme uygulamalarının yürütöldüğü okullardaki toplam destek eğitim odası sayısı 12.807'dir." (MEBBİS, 2019, BEGEP MDA Raporundan alınmıştır)

¹ (11. Kalkınma Planı 2019-2023).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

Tablo3. Özel Eğitim Kurumlarındaki okul, öğrenci, öğretmen ve sınıf sayısı

Okul türü	Okul/ Sınıf / Kurum	Öğrenci Sayısı		
		Toplam	Erkek	Kadın
Özel Eğitim, Örgün Öğretim Toplamı	1.489	398.815	252.835	145.980
Anasınıfı olan Özel Eğitim Okulları	161	1.351	862	489
Kaynaştırma (Okul Öncesi)		1.260	795	465
Özel Eğitim Anaokulu	44	2.110	1.308	802
Özel Eğitim Anaokulu (özel)	6	50	33	17
İlkokul (İşitme Engelliler)	32	674	419	255
Ortaokul (İşitme Engelliler)	32	1.068	640	428
İlkokul (Görme Engelliler)	17	511	295	216
Ortaokul (Görme Engelliler)	17	668	389	279
İlkokul (Bedensel Engelliler)	3	274	148	126
Ortaokul (Bedensel Engelliler)	3	309	171	138
İlkokul (Hafif Düzeyde Zihinsel Engelliler)	32	814	536	278
Ortaokul (Hafif Düzeyde Zihinsel Engelliler)	40	1.408	874	534
Özel Eğitim Uygulama Okulu (I. Kademe)	321	9.772	6.480	3.292
Özel Eğitim Uygulama Okulu (II. Kademe)	320	8.670	5.477	3.193
Araştırma, Geliştirme ve Uygulama Merkezi Ortaokulu (Özel Yetenek)	1	81	42	39
Özel Özel Eğitim İlkokulu	12	66	35	31
Özel Özel Eğitim Ortaokulu	4	37	19	18
Özel Eğitim Sınıfı (İlkokul)	-	25.836	16.813	9.023
Özel Eğitim Sınıfı (Ortaokul)	-	23.468	14.598	8.870
Kaynaştırma (İlkokul)	-	115.556	74.091	41.465
Kaynaştırma (Ortaokul)	-	130.624	81.819	48.805
Özel Eğitim Meslek Lisesi (Bedensel Engelliler)	2	77	47	30
Özel Eğitim Meslek Lisesi (İşitme Engelliler)	20	1.690	1.022	668
Özel Eğitim Uygulama Okulu (III. Kademe)	272	11.436	7.468	3.968
Özel Eğitim Meslek Lisesi (Görme Engelliler III. Kademe)	2	35	24	11
Özel Eğitim Meslek Lisesi (Zihinsel Engelliler III. Kademe)	147	12.629	8.140	4.489
Araştırma, Geliştirme ve Uygulama Merkezi Lisesi (Özel Yetenekliler)	1	84	42	42
Kaynaştırma (Lise)	-	48.257	30.248	18.009

Kaynak: Millî Eğitim İstatistikleri, Örgün Eğitim 2018/19

2023 Eğitim Vizyonunda, özel eğitime ihtiyacı olan öğrencilere yönelik hizmetlerin niteliğinin artırılması hedeflenmektedir. Bu hedefe ulaşmak için alınan kararlardan biri, özel eğitimin ülke genelinde etkin bir şekilde koordine edilmesi amacıyla "Millî Eğitim Bakanlığı yönetiminde kurumlar arası bir izleme ve uygulama mekanizması oluşturulmasıdır". Bu bağlamda, özel eğitimle ilgili tüm kurumsal paydaşların teknik ve fiziki kapasitelerinin artırılması ve kurumlar arası iş birliğinin güçlendirilmesi gündemdedir. Buna göre, "topluma hizmet uygulamalarının RAM'lar, özel eğitim okulları ve özel eğitim merkezleri ile ilişkilendirildiğinden" bahsedilmektedir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

Özel eğitim ve özel yetenek yukarıda belirtilen belgede ayrı ayrı ele alınmaktadır. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği (2018) Madde 4'te özel yetenekli birey şu şekilde tanımlanmaktadır:

"Yaşıtlarına göre daha hızlı öğrenen, yaratıcılık, sanat, liderliğe ilişkin kapasitede önde olan, özel akademik yeteneğe sahip, soyut fikirleri anlayabilen, ilgi alanlarında bağımsız hareket etmeyi seven ve yüksek düzeyde performans gösteren birey".

Özel yetenekli öğrenciler için yeni bir mevzuat hazırlanması ve Bilim ve Sanat Merkezlerinin (BİLSEM'ler) yeniden yapılandırılması belirlenen hedefler arasındadır. Tarama ve tanılama hizmetlerinin geliştirilmesinin yanı sıra, özgün zekâ ve yetenek testleri geliştirilmesi ve yurt dışında geliştirilmiş ölçeklerin kültürel uyum ve standardizasyon çalışmaları yapılması 2023 Eğitim Vizyonu hedefleri arasındadır.

1.1. Özel İhtiyacı Olan Gruplar

Özel ihtiyacı olan gruplar, tüm özel ihtiyaçları, kronik hastalıkları ve özel yetenekleri içeren genel bir terim olarak kabul edilebilir. MEB, Türkiye'deki özel eğitim kapsamında, özel eğitim ihtiyacı olan 11 öğrenci kategorisi belirlemiştir: DEHB (Dikkat Eksikliği ve Hiperaktivite Bozukluğu), dil ve konuşma güçlüğü, duygu ve davranış bozukluğu, hafif düzey zihinsel yetersizlik, görme yetersizliği, işitme yetersizliği, bedensel yetersizlik, otizm spektrum bozukluğu, öğrenme güçlüğü, serebral palsi ve özel yetenek. Ancak Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2018), özel eğitim ihtiyacı olan tüm gruplara ilişkin net ve ayrıntılı tanımlara yer verilmemektedir.

Özel eğitim ihtiyacı olan gruplar (tıbbi tanılama yoluyla) şu şekilde tanımlanabilir:

Yönetmelik'te **otizm** farklı düzeyleriyle (hafif, orta, ağır) "sosyal etkileşim, sözel ve sözel olmayan iletişim, ilgi ve etkinliklerdeki sınırlılığı nedeniyle özel eğitim ile destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey" olarak tanımlanmaktadır.

Aynı şekilde zihinsel engel dört farklı ağırlık düzeyiyle tanımlanmaktadır:

*"Hafif düzeyde **zihinsel engelli birey**: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerinde hafif düzeydeki yetersizliği nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine sınırlı düzeyde ihtiyacı olan birey.*

*Orta düzeyde **zihinsel engelli birey**: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal ve pratik uyum becerilerindeki sınırlılık nedeniyle temel akademik, günlük yaşam ve iş becerilerinin kazanılmasında özel eğitim ile destek eğitim hizmetine yoğun şekilde ihtiyacı olan birey.*

*Ağır düzeyde **zihinsel engelli birey**: Zihinsel işlevler ile kavramsal, sosyal, pratik uyum ve öz bakım becerilerindeki eksiklikleri nedeniyle yaşam boyu süren, yoğun özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey.*

*Çok ağır düzeyde **zihinsel engelli birey**: Zihinsel yetersizliği yanında öz bakım, günlük yaşam ve temel akademik becerileri kazanamayan, yaşam boyu bakım ve gözetime ihtiyacı olan birey."*

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

Mevzuattaki diğer engellilik tanımları şunlardır:

"Bedensel engelli birey: Kas, iskelet ve sinir sistemindeki bozukluklar nedeniyle özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey.

Görme engelli birey: Görme gücünün kısmen ya da tamamen kaybindan dolayı özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey.

İşitme engelli birey: İşitme duyarlılığının kısmen veya tamamen kaybindan dolayı özel eğitim ve destek eğitim hizmetine ihtiyacı olan birey."

Mevzuatta yer almayan diğer engellilik türleri aşağıda belirtildiği şekilde tanımlanabilir:

Dil ve konuşma güçlüğü "konuşamama veya konuşmanın hızı, akıcılığı veya ifadelerde ve/veya sesteki sorunu yaşama" olarak tanımlanabilir (Türkiye'de Engeli Olan Çocuklara İlişkin Durum Analizi Çalışması, UNICEF).

Kronik hastalıklar "zamanla devam eden veya sık sık tekrar eden hastalıklardır. Ayrıca hastalık gelişim döneminde sürekli bakım gerektirdiği için eğitim performansını ve toplumsal uyumu olumsuz bir şekilde sınırlayan bir durum olarak da tanımlanmaktadır" (Türkiye'de Engeli Olan Çocuklara İlişkin Durum Analizi Çalışmasından alıntı yapılmıştır, UNICEF). Kronik hastalıklar için özel bir açıklama olmamasına rağmen sağlık sorunları olan bireye evde ya da hastanede eğitim hizmetleri sağlanmaktadır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Madde 14-15).

Çoklu yetersizlik "bedensel veya zihinsel yetersizlik ile birlikte birden fazla duyuşal engelin meydana gelmesidir. Çoklu yetersizliği olan çocuklar ve yetişkinler birçok ortopedik, zihinsel ve duygusal sorunu aynı anda yaşamaktadır" (Türkiye'de Engeli Olan Çocuklara İlişkin Durum Analizi Çalışması, UNICEF). Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2018) bu grup "birden fazla yetersizliği olan bireylerin eğitimi" başlığı altında yer almaktadır. Madde 13 uyarınca, "(1) Zorunlu öğrenim çağında olup birden fazla yetersizliği nedeniyle ilköğretim veya ortaöğretim programlarına devam edemeyecek durumdaki öğrenciler için öncelikle özel eğitim okullarında; özel eğitim okulu bulunmayan yerleşim yerlerinde diğer okullar bünyesinde, il veya ilçe özel eğitim hizmetleri kurulunun teklifi doğrultusunda valilik oluru ile sınıf açılır". Bu sınıflarda özel eğitim öğretmenleri tarafından yürütülen bireyselleştirilmiş eğitim programları doğrultusunda özel eğitim programı uygulanır. Bu birleştirilmiş sınıflardaki en fazla öğrenci sayısı dört olarak belirlenmiştir.

Özel yetenekli birey, yaşlarına göre daha hızlı öğrenen, yaratıcılık, sanat, liderliğe ilişkin kapasitede önde olan, özel akademik yeteneğe sahip, soyut fikirleri anlayabilen, ilgi alanlarında bağımsız hareket etmeyi seven ve yüksek düzeyde performans gösteren birey olarak tanımlanmaktadır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Madde 4).

Tıbbi Tanılama ve ÇÖZGER (Çocuklar için Özel Gereksinim Raporu)

Özel eğitim ihtiyaçlarının belirlenmesindeki başlıca önceliklerden biri, tıbbi tedavi veya rehabilitasyon ihtiyacı olan bireylerin tanınması için tıbbi bir muayeneden geçmesidir. Bu aşama için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığının "Çocuklar için Özel Gereksinim Değerlendirmesi

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

Hakkında Yönetmelik² başlıklı bir yönetmelik bulunmaktadır. Bu yönetmeliğin 8. maddesine göre, tanılama süreci bakım veren kişinin başvuru dilekçesi ile ÇÖZGER vermeye yetkili bir sağlık kuruluşuna başvuruda bulunmasıyla başlar. Madde 10'da şu ifadeler yer verilmektedir: "(3)Çocuğun tüm bedensel yapı ve işlevi, çevresel ve bireysel etmenleri ile ilgili çocuk, ailesi veya bakım veren kişilerin görüşleri temel alınarak gereğinde ilgili alanlardaki uzman hekim, fizyoterapist, ergoterapist, odyolog, psikolog, sosyal çalışmacı ve ilgili meslek personelinin görüş ve katkısı ile aile merkezli bütüncül değerlendirme yapılabilir". Ayrıca Madde 5'te, değerlendirme ve sınıflandırma için Çocuklar İçin İşlevsellik Yeti Yitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırmasının (ICF-CY) temel alındığı belirtilmektedir. Rapor sürekli veya süreli olarak düzenlenir, raporda geçerlilik süresi mutlaka belirtilir (Madde 11, Fıkra 1). Süreli raporlarla kıyaslandığında, sürekli raporlar özel eğitim ihtiyaçlarının sabit kaldığı veya arttığının gözlemlendiği durumlarda hazırlanır. Diğer durumlar için bakım veren kişinin talebi ve ilgili branş hekiminin kurula sevkı uygun görmesi üzerine süre aranmaksızın yeni rapor düzenlenir (Fıkra 4). Yönetmelik'teki bir diğer önemli ifade, sürekli ile süreli raporu bulunanların raporlarının Terör, Kaza ve Yaralanmaya Bağlı Durum Bildirir Sağlık Kurulu Raporları hariç ilgililerin 18 yaşını doldurdukları tarih itibarıyla geçersiz hâle gelmesidir.

Özel eğitim ihtiyacı olan gruplar ÇÖZGER raporunda şu şekilde sıralanmaktadır:

1. Bilişsel işlevlerin desteklenmesi için rehabilitasyon / erken destek (müdahale) ihtiyacı
2. Fizyoterapi, ergoterapi, rehabilitasyon ihtiyacı
3. Cihaz, ortez, protez, tekerlekli sandalye ve diğer ekipman ihtiyacı
4. Dil ve konuşma için terapi/rehabilitasyon ihtiyacı
5. İşitme engeli/kaybı için terapi/rehabilitasyon ihtiyacı
6. Görme engeli/kaybı için terapi/rehabilitasyon ihtiyacı
7. Otizm spektrum bozukluğu için terapi/rehabilitasyon ihtiyacı
8. Öğrenme zorlukları için terapi/rehabilitasyon ihtiyacı
9. Evde veya hastanede rehabilitasyon ihtiyacı
10. Diğer

1.2. Özel Eğitimin Hedefi ve Özel Eğitim İlkesi

Özel eğitim ilkeleri, Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin (2018) 5. maddesinin 1. fıkrasında şu şekilde tanımlanmaktadır:

- Eğitim hizmeti, bireysel farklılıklar, gelişim özellikler ve eğitim ihtiyaçları dikkate alınarak sunulur.
- Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler ilgi, istek, yeterlilik ve yetenekleri doğrultusunda özel eğitim hizmetlerinden yararlandırılır.
- Özel eğitim hizmetlerine erken dönemde başlanır.
- Özel eğitim hizmetleri özel eğitim ihtiyacı olan bireyleri sosyal ve fiziksel çevrelerinden mümkün olduğu kadar ayırmadan, toplumla etkileşim ve karşılıklı uyum sağlama sürecini kapsayacak şekilde planlanıp yürütülür.

² 20 Şubat 2019 <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2019/02/20190220-1.htm>

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütüncüleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

- Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitsel performansları doğrultusunda amaç, içerik ve öğretim süreçlerinde uyarlamalar yapılarak diğer bireylerle birlikte eğitim görmelerine öncelik verilir.
- Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademedeki eğitimlerini sürdürebilmeleri için kurum ve kuruluşlarla iş birliği yapılır.
- Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için BEP geliştirilir ve eğitim programlarının bireyselleştirilerek uygulanır.
- Ailelerin, özel eğitim sürecinin her aşamasına aktif katılmaları sağlanır.
- Özel eğitim politikalarının geliştirilmesinde üniversitelerin ilgili bölümleri ve özel eğitim ihtiyacı olan bireylere yönelik faaliyette bulunan sivil toplum kuruluşları ile iş birliği içinde çalışılır.

Toplumun aktif bir üyesi olmak, günlük yaşamda zorunlu ihtiyaçların karşılanması için birine bağımlılığın en aza indirilmesi ve bireysel becerilerin en üst düzeyde kullanılması hedefler arasındadır. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin (2018) 6. maddesinin 1. fıkrasında özel eğitimin amacı şu şekilde açıklanmaktadır: "Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitim ihtiyaçları, yeterlilikleri, ilgi ve yetenekleri doğrultusunda kapasitelerini en üst düzeyde kullanmaları, üst öğrenime, meslek hayatına ve toplumsal yaşama hazırlanmaları".

1.3. Türkiye'deki Özel Eğitim Hizmetlerinin Genel Yapısı

Başlangıçta belirtildiği üzere, bu masa başı araştırması özellikle Rehberlik ve Araştırma Merkezlerine ve RAM'lardaki tanılama ve yerleştirme sürecine odaklanarak yürütülmüştür. Konuyla paralel olarak, raporun bu kısmında genel olarak RAM'lara başvurmadan önce yürütülen süreçlerin anlaşılması amaçlanmaktadır. Sürecin önemli bir kısmı tıbbi tanılama başlığı altında hâlihazırda özetlenmiştir.

Aşağıdaki kısımlarda, tarama ve yönlendirme öncesi süreçler, süreçlerin kilit aktörleri ve bunların rolleri gibi temel bileşenleriyle birlikte açıklanacaktır.

1.3.1. Tarama

Tarama süreci, özel eğitim ihtiyacı olabilecek bireyleri tespit etmek amacıyla, okuldaki sınıf öğretmenlerinin tüm öğrencilere uyguladığı bir değerlendirme olarak tanımlanabilir. BEGEP MDA Raporu'nda (2020) süreç "ilk tanılama" olarak adlandırılmaktadır ve ilk tanılamamanın amacı "okulun/sınıfın temel gereklerini yerine getirmede güçlük yaşayan, öğrenme özellikleri nedeniyle derslerde akranlarından geri kalan/ileride olan ve desteğe gereksinim duyan öğrencileri belirlemek" olarak tanımlanmaktadır. "İlk tanılama süreci sonunda, sınıf öğretmenleri tarafından genel eğitim programını takip etmekte güçlük yaşadığı belirlenen öğrenciler için yönlendirme öncesi süreç başlatılır." (a.g.e.). Türkiye'de standart bir tarama süreci yoktur. Bu da Türkiye'deki öğrencilerin gözlemlenebilir "farklılıklarına" bakılmaksızın, genel olarak tarama faaliyetlerinin olmadığı çıkarımında bulunulmasına neden olmaktadır. Ayrıca Türkiye'de okullardaki tarama faaliyetlerine ilişkin akademik çalışmalar bulmak da mümkün değildir.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

Teoride tarama süreci için kullanılan çeşitli standart araçlar³ olsa da Türkiye’de uygulamada bu süreç yalnızca sınıf öğretmenlerinin gözlemlerine ve değerlendirmelerine dayanmaktadır. Tarama sürecinin geçerliliğini inceleyen ve farklı tarama araçlarını değerlendiren bir makalede, öğretmenin yönlendirmesinin tarama aracı olarak kabul edilemeyeceği belirtilmektedir; bununla birlikte, öğretmenlerin gözlemleri ve değerlendirme araçları özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin tespit edilmesine yönelik ilk adım olduğu için öğretmenin yönlendirmesinin önemi vurgulanmaktadır (Van Der Heyden, Witt&Naquin, 2003). Bu makaleye göre, “öğretmenin yönlendirmesi, öğretmenin belli bir öğrenciye ilişkin akademik endişeleri görüşmek amacıyla okul komisyonundan bir toplantı talep etmek için okul komisyonu başkanıyla irtibata geçmesi olarak eyleme dönüşmüştür”. Ayrıca yönlendirme öncesi için öğretmenlerin algısının kritik bir rol oynadığı belirtilmektedir.

Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği’nde de (2017) sınıf öğretmenlerinin “Öğrencinin, öğrenme stilini fark etmesine, öğrenme becerilerini geliştirmesine, akademik performansını artırmasına yönelik çalışmalarında rehberlik servisiyle iş birliği yapması” açısından önemli rolünün altı çizilmektedir (Madde 35, Fıkra 1).Ayrıntılar belirtilmemesine rağmen 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde sınıf öğretmenlerine ilişkin “Sınıf öğretmenlerinin rehberlik hizmetlerine ilişkin becerilerinin artırılması için sertifikasyona dayalı eğitimler düzenlenecektir”. Şeklinde ifade edilen bir hedef yer almaktadır.

14 idari personel, 14 rehberlik öğretmeni ve psikolojik danışman ve 36 özel eğitim öğretmeniyle Ankara’daki RAM’lardan elde edilen verilere dayalı bir nitel araştırmada, katılımcıların yarısından fazlası, özel eğitim ihtiyacı olan bireyin ilk tanılmasının okullardaki öğretmenler tarafından yapıldığını belirtmiştir (Aslan, Bal, 2014). Araştırmadaki diğer katılımcılar, ilk tanılmanın ailede olduğunu belirtmiştir (a.g.e.). Aynı araştırma ayrıca RAM’ların tarama ve tanılamada etkin olmadığını belirtmektedir. MEB’in 2019-2023 Stratejik Planı kapsamında yürütülen Güçlü Yönler, Zayıf Yönler, Fırsatlar ve Tehditler (GZFT) analizinde, “özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin tespitine yönelik etkili bir tarama ve tanılama sisteminin yeterliliği” hususu zayıf yönler arasında yer almaktadır.

1.3.2. Yönlendirme Öncesi

Öğretmenler tarafından gerçekleştirilen ilk tanılamadan sonra, sınıf öğretmeni ve psikolojik danışmanın (rehberlik öğretmeni) yer aldığı bir komisyon tarafından okul içinde yönlendirme öncesi süreç başlar. Yönlendirme öncesi sürecin hedefi, öğrencileri doğrudan RAM’lara ve BEP’lere göndermeden önce sadece özel eğitim ihtiyacı olan bireyler olmaları beklenen öğrencilerin özelliklerinin ve akranlarından farklarının değerlendirilmesidir. Aynı zamanda öğrencinin sınıf öğretmenlerinin müdahaleleriyle akranları gibi sınıftaki genel müfredata uyabilecek hale gelip gelemeyeceğinin anlaşılmasına yönelik bir süreç olarak kabul edilebilir. Okuldaki müdahaleler öğrenciyi olumlu bir şekilde etkilemez ise o zaman okul öğrenciyi eğitsel değerlendirme ve tanılama için RAM’a yönlendirmeye karar verir.

Ancak yönlendirme öncesi süreç ilk belirleme aşamasında olduğu gibi informal bir süreçtir (Kargın, 2007). Yönlendirme öncesi sürecin yönetilmesine yönelik standart bir yöntem yoktur, tamamen sınıf

³Bu araçlar arasında Psychometric characteristics of PVS, Comprehensive Inventory of Basic Skills-Revised (CIBS-R) ve Development Reading Assessment Scores (DRA) yer almaktadır. Atıfta bulunulan: Witt & Naquin, 2003.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

öğretmenlerinin ve rehberlik öğretmeninin inisiyatifine dayalıdır. Kargin (2007), yönlendirme öncesi sürecin genel sürecini şu şekilde açıklamaktadır:

Yönlendirme sürecinde öğrenci için alınan tüm önlemler, yapılan tüm uyarlamalar, uyarlama sonuçları ve öğrenci hakkında toplanan tüm bilgiler rapor haline getirilir. Böylece ayrıntılı değerlendirme sürecine öğrenci daha fazla bilgi ile gönderilmiş olur. Öğrencinin ayrıntılı değerlendirmeye gönderilmesi kararı, sınıf öğretmeni ile birlikte okul rehberlik servisi ve öğrencinin ailesinin birlikte vermesi gereken bir karardır.

İdeal olarak, yönlendirme, sürece dâhil olan tüm aktörler tarafından alınması gereken bir karardır. Ancak öğrenci, aile yönlendirme sürecine karşı çıksa da çıkmasa da eğitsel değerlendirme için RAM'a yönlendirilmektedir (BEGEP MDA, 2020). Okullar; özel eğitim ihtiyacı olan öğrencinin taramasından, yönlendirme öncesi sürecinden, kaydından, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarının (BEP'ler) hazırlanması ve uygulanmasından, sınıfa yerleştirmeden ve son olarak programların izlenmesi ve değerlendirilmesinden sorumludur (BEGEP MDA, 2020).

Hem tarama sürecinin hem yönlendirme öncesi sürecin, sınıf öğretmenleri tarafından etkili bir şekilde yürütülmediği sonucuna ulaşılabilir. Bu aşamada, tek standart belge, sadece tıbbi olarak hâlihazırda tanı koyulmuş ve resmî karar alınmış öğrenciler için doldurulabilen "Eğitsel Değerlendirme İstek Formu" dur. Türkiye'deki mevcut durumu anlamak amacıyla farklı okullardaki tarama ve yönlendirme öncesi faaliyetlere ilişkin farklı örnekler incelenebilir.

2. Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin Hedefi, Rolü ve Yapısı

1955 yılında özel eğitim hizmetlerinin kurumsal olarak yürütülmesine ilişkin ilk adım atılmış ve Rehberlik ve Araştırma Merkezleri (RAM) kurulmuştur (BEGEP MDA, 2020). Özel Eğitim Yönetmeliği'nde (Özel Eğitim Yönetmeliği 2018, Madde 4), RAM'lar, "Rehberlik hizmetleri ile özel eğitim hizmetlerini planlayarak hizmetlerin koordineli bir şekilde yürütülmesini sağlayan kurum" olarak tanımlanmaktadır. Özel eğitim hizmetlerinin, Bakanlık bünyesinde genel müdürlük ile illerde de RAM'lar ile yönetimi sağlanmıştır (Akçamete & Kaner, 1999, BEGEP MDA Raporunda alıntı yapılmıştır).

RAM ile ilgili maddelere yer verilen bir diğer mevzuat, Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği'dir (2017). Madde 17'de RAM'ların hedefleri, "İl veya ilçelerdeki rehberlik hizmetleri ile özel eğitim hizmetlerinin planlanması, koordineli bir şekilde yürütülmesi, sunulan hizmetlerin izlenmesi ve değerlendirilmesinin sağlanması" olarak tanımlanmaktadır.

RAM'ların rolüne ilişkin olarak, BEGEP MDA Raporunda, RAM'ların çevresel ve öğretimsel uyarlamalar hakkında destekleyici materyal hazırlayıp sınıf öğretmenlerini iş başında mentörlük ile desteklemesi önerilmektedir.

RAM'lar, **Rehberlik Hizmetleri Bölümü** ve **Özel Eğitim Hizmetleri Bölümü** olmak üzere iki ana bölümden oluşmaktadır. Aşağıdaki bölümlerde, her iki bölüm hakkında da kısa bilgiler verilmektedir. Ancak Rehberlik Hizmetleri Bölümüne ilişkin olarak hem literatürde hem uygulamada sınırlı sayıda belge ve bilgi mevcuttur. 2023 Eğitim Vizyonunda, Rehberlik Araştırma Merkezlerinin (RAM) çocukların

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

gereksinim düzeylerine göre insan kaynağı, fiziki altyapı ve eğitim içerikleri bağlamında yeniden yapılandırılması hedefine yer verilmektedir.

2.1. Rehberlik Hizmetleri Bölümü

Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği'nin (2017) 18. maddesinde RAM'ların Rehberlik Hizmetleri Bölümünün yapısı ve görevleri şu şekilde açıklanmaktadır: "(1) Rehberlik hizmetleri bölümü, bölüm başkanının sorumluluğunda rehberlik ve araştırma merkezi müdürü tarafından görevlendirilen yeterli sayıda personelden oluşur."

Rehberlik Hizmetleri Bölümünde rehberlik öğretmenleri genellikle sorumluluk alanlarındaki rehberlik faaliyetlerinin düzenlenmesi, desteklenmesi, izlenmesi ve raporlanmasından sorumludur. Öğretmenler ayrıca psikolojik ölçme araçlarının tespiti, temini, geliştirilmesi ve rehberlik servislerine dağıtımı için yapılabilecek çalışmaları planlar ve yürütür. Mevzuatta, öğretmenlerin ilgili materyallerin ve yayınların oluşturulması ve dağıtılmasından sorumlu olduğu da belirtilmektedir. Mevzuatta belirtilen diğer birçok görev arasında, okulun tercihlerine göre rehberlik sağlayabilmeleri yer almaktadır. Ancak başvuranların profili hakkında herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

RAM'lardaki rehberlik öğretmenleri özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilere (tedbir kararı alınan öğrenciler⁴) gerekli hizmetleri sağlar. Rehberlik öğretmeni bulunmayan okullar için RAM'lardaki rehberlik öğretmenleri gerekli hizmetleri sağlayabilir veya gerekli hizmetlerin sağlanmasını temin etmek amacıyla araştırma merkezinin sorumluluk alanındaki diğer okulların rehberlik öğretmenlere ilişkin planlama yapabilir.

Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği'nin (2017) 23. maddesine göre, RAM'lardaki rehberlik öğretmenleri başlıca şunlardan sorumludur:

- *Bireyi tanıma, tarama, eğitsel değerlendirme ve tanılama ile yönlendirme amacıyla psikolojik ölçme araçlarının kullanılması, sonuçlarının değerlendirilmesi, gerekli durumlarda ilgili bölümlere sevk edilmesi.*
- *Görevlendirildiği takdirde rehberlik öğretmeni olmayan okulların rehberlik çalışmalarına destek verilmesi.*
- *Özel eğitim bölümünde görevlendirilmesi hâlinde eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecinde görev alınması.*
- *Görev alanı ile ilgili gerekli görülen durumlarda rehberlik ve araştırma merkezinde görevli en az iki öğretmen ile birlikte aile ziyaretleri yapılması.*

Okullarda rehberlik öğretmenin olmaması halinde, RAM'larda görev yapan rehberlik öğretmenleri destek eğitim odasında eğitim alan kaynaştırma öğrencilerinin gelişimini takip eder ve öğretmenlere bu konuda rehberlik eder. Evde ve hastanede eğitimine karar verilmiş öğrencilere rehberlik hizmeti

⁴ "Koruyucu ve destekleyici tedbirler, çocuğun yararı göz önünde bulundurularak, öncelikle kendi aile ortamında korunmasının sağlanması ile yaşına ve gelişimine uygun eğitim ve öğreniminin desteklenmesini, kişiliğinin ve toplumsal sorumluluğunun geliştirilmesini sağlamaya yönelik danışmanlık, eğitim, bakım, sağlık ve barınma tedbirleridir." (Çocuk Koruma Kanununa göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, 2006, Madde 5)

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

sunmak amacıyla öğrenciyi evde ve hastanede ziyaret eder. Bu aynı zamanda bireyselleştirilmiş eğitim planının hazırlanması için de geçerlidir. RAM'lar genel olarak okullardaki rehberlik öğretmenleriyle iş birliği yaparak rehberlik hizmetlerinin etkinliğinin artırılmasından sorumludur (Aslan, Bal, 2014).

2.2. Özel Eğitim Hizmetleri Bölümü

Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği'nin (2017) 19. maddesine göre, Özel Eğitim Hizmetleri Bölümü aşağıdaki hizmetlerden sorumludur:

- *Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin tanınması amacıyla tarama faaliyetleri planlanır.*
- *Eğitsel değerlendirme ve tanılama hizmetleri sunulur ve ilgili prosedürler yürütülür.*
- *Ailelerin ihtiyaçları doğrultusunda, rehberlik hizmetleri bölümü ile iş birliği yapılarak aile eğitim programları düzenlenir.*
- *Veli, idareci ve öğretmenlere, özel eğitim hizmetleri konusunda gerekli destek sunulur.*
- *Çalışma bölgesindeki eğitim kurumlarında açılmış olan özel eğitim sınıflarında ve destek eğitim odalarında yapılan çalışmaların izlemek için il ve ilçe özel eğitim hizmetleri kurulu ile gerekli çalışmalar yapılır.*
- *Okul öncesi dönemde bulunan özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin okula uyum süreci takip edilir.*
- *Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin gelişimi öğrencinin devam ettiği eğitim kurumunun rehberlik servisi ile iş birliği yapılarak takip edilir.*
- *Psikolojik ölçme araçlarının tespiti, temini, geliştirilmesi ve rehberlik servislerine dağıtımı için yapılabilecek çalışmalar planlanır ve yürütülür.*
- *Özel eğitim hizmetlerine ilişkin yayınlar oluşturulur ve ilgili aktörlere ulaştırılır.*
- *Bölüm içerisinde Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu oluşturulur.*

RAM'larda farklı eğitime ve mesleki geçmişe sahip farklı meslek grupları görevlendirilebilir. RAM'larda görevlendirilen meslek grupları şu şekilde sıralanabilir: Çocuk gelişimi ve eğitimcisi, eğitim programcısı, ergoterapist, fizyoterapist, psikolog, psikometrist, rehberlik öğretmeni, sosyal çalışmacı ve özel eğitim öğretmeni.

Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde (2017), özel eğitim öğretmenin görev ve sorumlulukları Madde 24'te belirtilmektedir. Özel eğitim öğretmenin görev ve sorumlulukları şunlardır:

- İlgili aktörlere bilgi verilmesi,
- Eğitsel değerlendirme ve tanılama çalışmalarına katılması,
- Bireysel eğitim planı hazırlanması ve sonuçlarının değerlendirilmesi,
- Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitsel ve mesleki rehberliklerine ilişkin kararlar hakkında diğer alan uzmanlarıyla iş birliği yapılması,
- İdareci, öğretmen, veli ve öğrencilere eğitim etkinlikleri düzenlenmesi,
- Gerekli görülen durumlarda aile ziyareti yapılması.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

2.2.1. Eğitsel Değerlendirme ve Tanılama

Eğitsel değerlendirme ve tanılama süreci, tıbbi ve psikometrik ölçümler sonucunda elde edilen veriler dikkate alınarak, yetersizliğin eğitsel olarak bireyin dil, bilişsel, duygusal, sosyal ve motor becerilerine ilişkin gelişimsel bilgilerin toplanması şeklinde tanımlanmaktadır (Aksoy, 2019). RAM'ların en önemli rollerinden biri, özel eğitim ihtiyacı olabilecek bireylerin eğitsel değerlendirmesi ve tanılmasıdır. Özel eğitim ihtiyacı olabilecek bireylerin eğitsel değerlendirmesi ve tanılmasıyla ilgili ilk başvuru; okul yönetimi, veli ya da zihinsel engeli olmayan 18 yaşından büyük bireyin kendisi tarafından; resmî kurumlarda bakım ve barınma hizmetinden yararlanan bireyler için kurumun resmî yazı ile görevlendireceği personel tarafından RAM'a yapılır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği Madde 7-(2)).

Eğitsel değerlendirme ve tanılama için gerekli belgeler şu şekilde sıralanabilir:

- Bireyin, velisinin ya da okul yönetiminin yazılı talebi,
- Koruyucu aile yanında kalan bireyler için yapılan başvurularda koruyucu aile belgesi,
- Okula kayıtlı olan öğrenciler için Eğitsel Değerlendirme İstek Formu,
- Birey için uygun eğitim ortamına yönlendirilmesi amaçlı başvurularda gerektiğinde Engelli Sağlık Kurulu Raporu,
- Raporların yenilenmesi için yapılan başvurularda Dönem Sonu Bireysel Performans Değerlendirme Formu.

Eğitsel değerlendirme ve tanılama için öğrencinin herhangi bir okula kayıtlı olması şartı aranmaz. Eğitsel değerlendirme ve tanılama işlemleri okula kayıtlı öğrenciler için okulun bulunduğu bölgedeki RAM tarafından, herhangi bir okula kayıtlı olmayanlar için ise ikamet adresi ya da bakım ve barınma hizmetinden yararlandığı kurumun bulunduğu bölgedeki RAM tarafından yapılır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği).

2.2.1.1. Bireyin Değerlendirilmesi

Eğitsel değerlendirme ve tanılama uygun ortamda, bireyin özelliklerine uygun ölçme araçlarıyla yapılır. Sağlık sorunları nedeniyle RAM'a gelemeyecek durumda olanların eğitsel değerlendirme ve tanılmasıyla ilgili iş ve işlemler bu bireylerin bulunduğu ortamlarda yapılır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Madde 7, 2018). Eğitsel değerlendirme ve tanılama hizmetlerine ilişkin iş ve işlemler MEBBİS-RAM Modülü üzerinden yapılır (Madde 7-3). Özel Öğretim Kurumları Kanunu kapsamında hizmet sunan kurumlarda destek eğitim almasına karar verilen öğrenciler için en fazla bir yıllık eğitim planı hazırlanır.

Eğitimin her tür ve kademesindeki geçişlerde eğitsel değerlendirme ve tanılama yapılır (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Madde 9, 2018). Performans değerlendirmesi özel eğitim ve rehberlik öğretmenleri tarafından yapılır. RAM'lardaki rehberlik öğretmenleri bireyi tanıma, tarama, eğitsel değerlendirme ve tanılama ile yönlendirme amacıyla psikolojik ölçme araçlarını kullanır, sonuçlarını değerlendirir, gerekli durumlarda ilgili bölümlere sevk eder (Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği, Madde 23-1(e)). Eğitsel değerlendirme ve tanılama sonucunda özel eğitim ihtiyacı olduğu tespit edilen bireyler, Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu düzenlenerek uygun eğitim ortamına ve özel eğitim hizmetine yönlendirilirler (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Madde 7, 2018).

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

RAM'larda çalışan uzmanlarla değerlendirme süreci ve araçlarına ilişkin yürütülen bir çalışmada (Yanık & Gürgür, 2017), uzmanlardan biri, eğitsel değerlendirme için Kapsamlı Değerlendirme Formu olduğunu belirtmiştir. Burada dikkat çeken husus, standart hale getirilmemiş fakat yine de değerlendirme için kullanılan ekstra materyaller olmasıdır: "Herkesin kendi materyali var." Zihinsel yetersizliği olan öğrencilere odaklanan bir diğer çalışmada, RAM'ların "tarama, tanılama, yönlendirme ve yerleştirme dâhil olmak üzere DSM-IV-TR (APA 2000) kriterlerini kullandığı" belirtilmektedir (Meral, 2015). Zihinsel yetersizliği olan bireyler için RAM'larda "Entelektüel Zekâ (IQ) puanlarını ve gelişimsel düzeyleri belirlemek amacıyla Stanford-Binet Zekâ Testi, Wechsler Çocuklar için Zekâ Ölçeği (Wisc-r), Denver Gelişimsel Tarama Testi ve Ankara Gelişimsel Tarama Envanteri gibi standart testler kullanılmaktadır" (Meral, 2015). Ayrıca Leiter Uluslararası Performans Zekâ Ölçeği de değerlendirmede kullanılan yaygın testler arasındadır.

Kargin (2007), eğitsel değerlendirmenin temel ilkelerini şu şekilde sınıflandırmaktadır:

- *Değerlendirmede farklılık,*
- *Aktif ve devam eden bir süreç,*
- *Bireyselleştirilmiş bir süreç,*
- *Ayrımcılığa yol açmayan değerlendirme,*
- *Geçerli ve güvenilir değerlendirme,*
- *Eğitim almış bireyler tarafından uygulanan değerlendirme,*
- *Farklı ortamlarda değerlendirme,*
- *Her yaşta değerlendirme.*

Eğitsel değerlendirmenin ilkelerinden biri olarak, değerlendirme ve tanılamaya ilişkin tüm süreçlerde ailelerin görüşleri de dikkate alınmaktadır. Velilerin sürece dâhil olmasına ilişkin hususlar, masa başı araştırmasında ayrıntılı bir şekilde açıklanacaktır.

"Ayrımcılığa yol açmayan değerlendirme" ilkesi açısından, değerlendirme araçlarında kullanılan dillerde hâlâ sorunlar olmasına rağmen Özel Eğitim Yönetmeliği'nde (2018) yabancılara yönelik bir istisna vardır: "Türkiye'de eğitimine devam eden veya edecek olan yabancı uyruklu bireyler, RAM'larda sunulan eğitsel değerlendirme ve tanılama hizmetlerinden yararlanır." (Madde 7-7).

2.2.2. Sınıflandırma ve Yerleştirme Süreci

Eğitsel değerlendirme ve tanılama sonucunda, özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin, Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu tarafından farklı eğitim ortamlarına yönlendirilmelerine karar verilir. Kurul üyeleri; RAM müdürü, Özel Eğitim bölüm başkanı, rehberlik öğretmeni, özel eğitim öğretmeni ve mümkün olduğu hallerde çocuk gelişim uzmanından oluşmalıdır.

Bu kurullar tarafından verilen kararlar, il/ilçe Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu tarafından onaylanır ve okul görevlendirmeleri bu onaydan sonra tamamlanır. Yerleştirme kararı ayrı yatılı/gündüzlü özel eğitim okulu, genel eğitim okulları bünyesindeki öze eğitim sınıfları ya da kaynaştırma ortamı olabilir. Yerleştirme kararının ardından Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı hazırlanır. BEP'in ayrıntıları, bir sonraki başlık kapsamında açıklanacaktır.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne (2018) göre, farklı eğitim programları ve imkânları şu şekilde sıralanabilir:

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

0-36 aylık özel eğitim ihtiyacı olan çocuklar için **erken çocukluk dönemi hizmetleri**, özel eğitim okulları, okul öncesi eğitim kurumları, bünyesinde ana sınıfı bulunan eğitim kurumları ile çocuk ve ailenin ihtiyaçları doğrultusunda evlerde de yürütölür.

Bilim ve sanat merkezleri (BİLSEM): Örgün eğitim kurumlarına devam eden ve genel zihinsel, görsel sanatlar veya müzik yetenek alanlarından özel yetenekli olarak tanılanan öğrencilere, yeteneklerini geliştirerek kapasitelerini en üst düzeyde kullanmalarını sağlamak amacıyla destek eğitim veren kurum.

Bireyselleştirilmiş eğitim programı: Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin takip ettikleri program esas alınarak gelişim özellikleri, eğitim ihtiyaçları ve performansları doğrultusunda hedeflenen amaçlara ulaşmaya yönelik hazırlanan ve bu bireylere verilecek destek eğitim hizmetlerini de içeren özel eğitim programı.

Destek eğitim hizmeti: Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitim ihtiyaçları doğrultusunda kendilerine, ailelerine, öğretmenlerine ve okuldaki diğer personele uzman personel ve gerekli araç-gereçlerle sunulan danışmanlık hizmetleri.

Destek eğitim odası: Tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimlerine devam eden öğrenciler ile özel yetenekli öğrencilere ihtiyaç duydukları alanlarda destek eğitim hizmetleri verilmesi için düzenlenmiş ortam.

Destek eğitim programı: Genel zihinsel yetenek alanından tanılanan öğrencilerin tüm alan ve disiplinlerle ilişkilendirilerek alındıkları eğitim programı.

Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitim uygulamaları: Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin her tür ve kademedede diğer bireylerle karşılıklı etkileşim içinde bulunmalarını ve eğitim amaçlarını en üst düzeyde gerçekteştirmelerini sağlamak amacıyla bu bireylere destek eğitim hizmetleri de sunularak akranlarıyla birlikte tam zamanlı ya da özel eğitim sınıflarında yarı zamanlı olarak verilen eğitim.

Özel eğitim sınıfları: Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu doğrultusunda ayrı bir sınıfta eğitim almalarına karar verilen özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için resmî ve özel okullarda il veya ilçe özel eğitim hizmetleri kurulunun teklifi doğrultusunda Valilik Oluru ile açılan okullar.

Evde eğitim hizmeti: Zorunlu öğrenim çağındaki özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin sağlık problemi nedeniyle en az on iki hafta süreyle örgün eğitim kurumlarından yararlanamaması halinde ders yılı içinde sunulan hizmetler.

Hastanede eğitim hizmetleri: Zorunlu öğrenim çağındaki özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerden sağlık problemi nedeniyle sağlık kuruluşlarında yatarak tedavi gören öğrencilerin eğitimlerini sürdürmeleri için hastanelerde verilen eğitim.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

Özel eğitim okulu: Özel ihtiyaçları olan bireylere hizmet veren, geliştirilmiş eğitim programlarının uygulandığı; özel eğitim anaokulu, ilkokulu, ortaokulu ve meslek lisesi (Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği, 2012, Madde 3).

RAM'lardaki Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu tarafından yapılan ayrıntılı değerlendirme sonucunda, özel eğitim ihtiyacı olmayan öğrenciler için eğitimlerine daha önce buldukları sınıfta devam etmelerine karar verilir. Özel eğitim programı doğrultusunda, özel eğitim ihtiyaçları olan bireyler için aileleri, öğretmenleri, eğitim alacakları kurumdaki okul personeli ve okulun fiziki yapısıyla ilgili hazırlık çalışması yapılması beklenmektedir. Ancak daha önce bahsi geçen araştırmada (BEGEP MDA Raporu), bazı okullarda bu hazırlık çalışmasının yürütülmediği gözlemlenmiştir. Bu araştırmada, özel eğitime yönelik okullardaki hazırlık çalışmaları şu şekilde sıralanmaktadır: Seminer döneminde ve kurullarda planlama, öğretmenlerin bilgilendirilmesi, BEP toplantıları yapılması, aileler ve kurumlar arası iş birliği ve kaynaştırmaya hazırlık etkinlikleri.

2.2.3. Eğitimin Programlanması

Yerleştirmeden sonraki aşama, özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için eğitim programı hazırlanmasıdır. Eğitim programlarının, özel eğitim ihtiyaçları olan bireyler için bireyselleştirilmesi, özel eğitimin temel ilkeleri arasındadır. Özel Öğretim Kurumları Kanunu kapsamında hizmet sunan kurumlarda destek eğitim almasına karar verilen öğrenciler için en fazla bir yıllık eğitim planı hazırlandığı ve süresi biten planların ihtiyaç hâlinde yenilenebileceği belirtilmektedir (Madde 7-(3) c).

"Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin devam ettiği özel eğitim okulları ve özel eğitim sınıflarında Bakanlıkça hazırlanan ilköğretim veya mesleki ve teknik eğitim programları ile öğrencilerin eğitim ihtiyaçları ve özelliklerine göre hazırlanmış özel eğitim programları uygulanır. Özel yetenekli bireylerin eğitiminde, eğitim aldıkları alanlarla ilgili üst düzey becerileri kazandıracak zenginleştirmelere yer verilmesi esastır." (Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Madde 19).

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'ne göre iki tür eğitim programı vardır: Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı (BEP) ve Bilim ve Sanat Merkezlerinin eğitim programları. BEP, özel eğitim ihtiyacı olan bireyler için takip edecekleri eğitim programı temel alınarak hazırlanır.

Madde 20'ye göre BEP'te şunlara yer verilmektedir:

- Eğitim planındaki yıllık amaçlar ve kısa dönemli amaçlar,
- Sunulacak destek eğitim hizmetinin türü, süresi ve hizmetin kimler tarafından nasıl sağlanacağı,
- Öğretim ve değerlendirmede kullanılacak yöntem ve teknikler,
- Öğretim materyalleri,
- Davranış problemlerini önlemeye ya da azaltmaya yönelik tedbirler,
- Olumlu davranış kazandırmaya yönelik yöntem ve teknikler,
- Öğrencinin kişisel bilgileri.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

BİLSEM programları; uyum, destek eğitim, bireysel yetenekleri fark ettirme, özel yetenekleri geliştirme, proje üretimi ve yönetimi programları içerir (Madde 21).

RAM'ların buradaki rolü, değerlendirme ekibi tarafından özel eğitim ihtiyaçları olan bireyler için bir yıllık hedefin ne olacağının belirlenmesidir. RAM'lar, destek eğitim programlarında hangi programın uygulanması gerektiğini belirlerken ilgili mevzuatta bireylerin bireyselleştirilmiş eğitim programının (BEP) eğitim aldıkları okulda veya kurumda oluşturulan BEP ekibi tarafından hazırlanması gerektiği belirtilmektedir.

2.3. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı

Yukarıda belirtildiği üzere, BEP özel ihtiyaçları olan tüm bireyler için yasal zorunluluktur. Bireyselleştirilmiş eğitim programı; özel eğitim ihtiyaçları olan bireyler için sağlanacak özel eğitim hizmetlerinin nerede, ne zaman, ne kadar süreyle, kimler tarafından ve hangi amaçları gerçekteşirmek üzere uygulanacağını gösteren bir plandır. BEP aynı zamanda hizmet alanlarla hizmet verenlerin üzerinde anlaşmaya varmış oldukları bir sözleşmedir (Kargın, 2007). BEP, tek bir kişi tarafından hazırlanan bir program olmaktan ziyade, özel eğitim ihtiyaçı bireyin eğitiminden sorumlu tüm aktörlerin katılımıyla hazırlanır. Bireyselleştirilmiş Eğitim Programının hazırlanmasında, sınıf öğretmeni, özel eğitim öğretmeni, sınıf rehber öğretmeni, rehberlik öğretmeni, diğer branş öğretmenleri ve velinin dışında özel eğitim ihtiyaçı olan bireylerin de gerekli ve mümkün olduğu hallerde rolü vardır.

BEP, izleme ve değerlendirme sürecinin de bir parçası olduğu için, özel eğitim ihtiyaçı olan bireyin fark edilmesi ve gelişimi için önemli bir prosedürdür.

2.4. Öğrencilerin Kaydettiği İlerlemenin İzlenmesi ve Programın Etkililiğinin Değerlendirilmesi

İzleme ve değerlendirme süreci, hedeflere ulaşılıp ulaşılmadığının tespit edilmesi açasından önemlidir. Ayrıca uygulanmakta olan programın etkisinin ölçülmesi ve değerlendirilmesi için de kritik bir faaliyettir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin 10. maddesi (Fıkra 1) uyarınca, özel eğitim hizmetlerinin planlanması ve eğitimde sürekliliğin sağlanması amacıyla erken çocukluk döneminden itibaren eğitimin her kademesinde özel eğitim ihtiyaçı olan bireylerin gelişimlerinin ilgili okul ve kurumlarca takip edilerek kayıt altına alınması esastır.

BEP kapsamında, izleme, sistematik olarak uygulayıcılardan bilgi toplanmasını ve bu bilginin düzenli aralıklarla belirlenmiş olan amaçlarla karşılaştırılmasını ifade eder. Yasal çerçevede ve yürütülen çalışmalarda izlemenin iki temel amacı vurgulanmaktadır. Bunlardan birisi, BEP'i uygulamakla yükümlü olan uzmanlara, kullandıkları yöntemlerde gerekli değişiklikleri yapmak için sistematik olarak veri sağlamak, diğerisi ise BEP'in uygulanmasını, planlanmış programın etkililiğini ve uygunluğunu değerlendirmede kullanılacak verileri BEP ekibine sağlamaktır. (Kargın, 2017).

BEP ekibi, izleme yoluyla uzun dönemli ve kısa dönemli hedeflere ulaşılıp ulaşılmadığını belirtir. İzleme ve değerlendirme aşamalarının bu açağan birbirleriyle ilişkili olduğu gözlemlenmektedir. Bu nedenle, izleme süreci, programın etkisini değerlendirmek amacıyla etkili bir şekilde takip edilmelidir. Değerlendirmede, öğrencinin gelişme gösterip göstermediği ve programda değişikliklere ihtiyaç olup

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

olmadığı belirlenmektedir. Bununla birlikte ekip değerlendirme ile BEP'in geliştirilmesini sağlamak ve uygun yerleştirmenin yapıp yapılmadığını belirtebilmektedir.

İzleme ve değerlendirmenin önemi vurgulansa da izleme sürecinde birçok sorun vardır. Aslan ve Bal (2014) tarafından yürütölen nitel araştırmada, çalışmaya katılan uzmanlardan bazıları, rehberliğin önemli bir ilkesi olan gönüllölük nedeniyle bireylerin danışmanlık için bir kere geldiği ve daha sonra devam etmemeleri nedeniyle izleme çalışmalarında süreklilik olmamasının soruna neden olduğunu belirtmişlerdir.

Ayrıntılar sunulmamasına rağmen 2023 Eğitim Vizyonu belgesinde, izleme ve değerlendirme sürecine ilişkin bir hedef yer almaktadır. 2023 Eğitim Vizyonu programında, Okul Gelişim Planlarındaki hedefler doğrultusunda çocukların bireysel, akademik ve sosyal gelişim amaçlarına yönelik etkinliklerin izlenmesi, değerlendirilmesi ve desteklenerek iyileştirilmesi hedef olarak belirlenmiştir. Bu bağlamda, öğrenme analitiği araçlarıyla veriye dayalı planlama ve yönetim sistemine geçilmesi ve mevcut veri tabanlarının sadeleştirilmesi net olarak belirlenmiş hedeflerdir. 2023 Eğitim Vizyonuna göre, ortaya çıkan büyük veri, kurulacak Öğrenme Analitiği Platformu'nda analiz edilecektir. Böylece müfredatın etkinliğinin ölçölmesinden personel ihtiyaçlarının analizine ve hatta öğrencilerin bireysel performanslarına yönelik kararlar verilebilmesine kadar tüm süreçlerin değerlendirilmesi mümkün olacaktır. 2023 vizyonu kapsamında, öğrenme analitiği araçlarının orta ölçekli pilot uygulaması ve uygulamanın iyileştirilmesi, 2020'ye yönelik amaçtır.

2.5. Ailelerin Aktif Katılımı

Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği'nin 14. maddesi uyarınca, ailelerin aktif katılımı, yönetmelikte üzerinde durulan bir husustur. Yönetmelik doğrultusunda, RAM'lardaki süreçler başladıktan sonra değerlendirme amacıyla bir komisyon kurulmalıdır. Bu komisyonun oluşturulmasından ve yürütölmesinden RAM müdürü sorumludur. Bu aşamada, aileler bu komisyonun bir parçası olmak zorundadır. RAM uzmanlarının ve özel eğitim ihtiyaçları olan öğrencilerin ailelerin görüşlerine dayalı bir çalışmada (Yanık & Gürgür, 2017), aileler değerlendirme ve yerleştirme sürecine özel özen gösterdiklerini belirtmiştir. Yerleştirme sürecinde aileler sadece evlerine en yakın okulu seçmeye çalışmamakta aynı zamanda sınıf büyüklüğünü (20'den fazla olmayacak şekilde) ve öğretmen faktörünü de dikkate almaktadır.

Ailelerin sürece katılımı açısından, aileler değerlendirme ve yerleştirme süreçlerindeki aktörler arasındaki doğru iletişim eksikliğini belirtmiştir. Ailelerin özellikle değindiği sorunlar genellikle değerlendirme aşamasıyla ilgilidir. Bu sorunlar şu şekilde sıralanabilir: öğretmenlerin değerlendirme becerilerinin ve materyallerinin yetersizliği, profesyonelliğin olmaması, ailelere yönelik rehberlik ve bilgilendirme etkinliklerinin yetersizliği, bürokrasi. Makalede (Karasu, 2014), aileler tarafından önerilen en önemli çözüm, değerlendirme aşamasında daha etkili olmak için ailelerin bu alandaki bilgi düzeylerinin artırılmasıdır. Bu nedenle, ailelerin RAM'lar tarafından bilgilendirilmesi gerekmektedir. Sonuç olarak, yürütölen çalışmalar aileler ile RAM'lar arasındaki iş birliğinin, geliştirilmesi ve derinlemesine incelenmesi gereken ciddi bir husus olduğunu göstermektedir. Ailelerin süreçle ilgili sorunlarının ayrıntıları, "RAM'larla İlgili Sorunlar" başlığı altında ele alınmaktadır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

3. Türkiye’de Özel Eğitimle İlgili Sorunlar

Masa başı araştırması sırasında, akademik literatür, birçok kurum tarafından hazırlanan raporlar, yasal çerçeve ayrıntılı olarak incelenmiştir. Bu çalışmalar doğrultusunda, RAM'lara ilişkin uzun süredir devam eden sorunlardan bazıları vurgulanmıştır. Genellikle yönetmeliklerin özel eğitim ve rehberlik alanının geliştirilmesi ve güçlendirilmesi için çok önemli fırsatlar sunduğunun altı çizilmektedir. Ancak yönetmeliklerdeki bazı iyileştirmelere rağmen uygulamada bazı aksaklıklar bulunmaktadır. Bir sonraki başlıkta bu sorunlara neden olan bileşenlerden bahsedilecektir.

Özel eğitim ihtiyacı olan çocuğun ilk tanılmasından yerleştirilmesine kadar tüm süreçte çeşitli sorunlar vardır. Bazı kaynaklarda RAM'lardaki süreçlere odaklanılırken, diğer kaynaklarda çocuğun RAM'lara yönlendirilmesine ilişkin sürece odaklanılmaktadır. RAM'lara yönlendirme öncesi süreç göz önünde bulundurulduğunda iki önemli husus ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, özel eğitim ihtiyacı olan çocuğu ilk tanılama süreciyle ilgilidir, diğeri ise yönlendirme sürecinde karşılaşılan sorunlardır. BEGEP MDA Raporunda, öğretmenlerin öğrencilerin okuldaki sorunlarına uzun süre yeterli özeni göstermediği ve bu nedenle öğrencilerin sisteme geç dâhil olduğu hususuna dikkat çekilmektedir. Aynı raporda, öğretmenlerin çocukları eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecine erken yönlendirdiğinden de bahsedilmektedir. Diğer bir deyişle, özel eğitim ihtiyacı olan birey, öğretmenleri tarafından yeterince değerlendirilmeden RAM'lara yönlendirilebilmektedir. Buna göre, okulda kısa sürede yapılan değerlendirmelerin, bireyle ilgili alınan doğru kararları olumsuz olarak etkileyebileceği sonucuna varılabilir.

Bir diğer nitel araştırmada, eğitsel değerlendirme formlarıyla ilgili sorunlara değinilmiştir. RAM'da görev yapan bir uzman, eğitsel değerlendirme formlarının öğretmenler tarafından tam doldurulmadığını, bu nedenle bu formların çocuklar hakkında ayrıntılı bilgi vermediğini belirtirken, başka bir uzman anasınıflı ve lise öğrencileri için aynı değerlendirme formlarının kullanıldığını altını çizmiştir (Yanık & Gürgür, 2017). Değerlendirme formlarının eğitim kademesine göre değişmediği sonucu çıkarılabilir. Bu, özellikle özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin tanılanması ve yerleştirilmesi açısından önemli bir sorun olarak görülebilir.

Yukarıdaki konularla paralel olarak bahsedilen bir diğer husus, öğretmenlerin alanla ilgili bilgileri yetersiz olduğu için öğrencileri RAM'lara yanlış yönlendirdiği yönündedir. Makalelerde (Kuzgun, 2019 & Bal, Arslan, 2014), hem sınıf hem branş öğretmenlerinin alanla ilgili yeterli bilgisinin olmadığı vurgulanmaktadır. Bununla birlikte özel eğitim ihtiyacı olan çocuklarla çalışan öğretmenlerin özel eğitim alanında yeterli bilgisi olmadığı gözlemlenmektedir. Bilgi eksikliğiyle ilgili bazı hususlar şu şekilde sıralanabilir: özel eğitim ihtiyacı olan çocukların gelişim özellikleri, eğitim programlarının planlanması ve uyarlanması, özel öğretim yöntemleri ve teknikleri, materyal hazırlanması, sınıftaki davranışsal sorunlarla başa çıkılması (Kuzgun, 2019). Bu bağlamda, Ankara RAM idari personeli, rehberlik öğretmenleri ve özel eğitim öğretmenlerinden elde edilen verilere dayalı nitel bir araştırmada, katılımcılardan bazıları sınıf ve branş öğretmenlerinin izlenecek eğitim yöntemleriyle gerekli desteği sağlayabilmek ve çocukları tanıyabilmek için alanla ilgili bilgi düzeylerini artırmaları gerektiğini belirtmiştir (Aslan, S. & Bal, E. 2014). Buna ek olarak, aynı araştırmadaki katılımcılardan bir kısmı, sadece okullardaki öğretmenlerin değil aynı zamanda RAM'lardaki öğretmenlerin de özel eğitim

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

ihtiyacı olan bireyin tanınmasına ilişkin süreç hakkındaki farkındalığının artırılması için çalışmalara ihtiyaç olduğunu vurgulamıştır.

3.1. RAM'larla İlgili Sorunlar

Raporun bu kısmında, RAM'ların görevleri ve yapısına ilişkin bazı sorunlara dikkat çekilmesi amaçlanmaktadır. Özellikle yasal düzenlemeler ve uygulamalar arasındaki farklılıkları anlamak amacıyla birkaç saha çalışmasında elde edilen birincil veriler analiz edilmektedir. RAM'ların kendi usullerinden kaynaklanan bazı hususlar da mevcuttur. Buna göre, yakın tarihli akademik çalışmalarda belirtilen sorunlar özetlenecektir.

RAM'ların usullerindeki farklılığa ilişkin sorunlara ek olarak, makalelerde bahsedilen en yaygın sorunlardan biri, RAM'lardaki sürecin, personel eksikliği ve RAM'larda görev yapan personelin mesleki yetersizlikleri nedeniyle başarılı bir şekilde yürütülememesidir (Yanık & Gürgür, 2017). Bu tür hususlar, RAM'ların faaliyetlerinde diğer birçok soruna neden olmaktadır.

Mesleki yeterlilik açısından gözlemlenen sorunlardan biri, RAM personelinin öğrencilerin değerlendirilmesi, tanınması ve yerleştirilmesine ilişkin bilgi eksikliğidir. Saha araştırmasındaki uzmanlardan biri (Yanık & Gürgür, 2017), bu durumu personelin zorunlu olduğu için sadece yönetmeliklere uyduğunu fakat kendilerinin çok profesyonel olmadığını veya eğitilmiş olmadığını belirterek açıklamıştır. Bu sorun ayrıca altyapı sorunu olarak da görülmektedir. Yine başka bir uzman şu şekilde ifade etmiştir: "Özel eğitimle ilgili eğitimi olan ve bilgili bir şube müdürü neredeyse yoktur. Müzik öğretmeni bile özel eğitim şube müdürü olarak görev yapabilmektedir" (a.g.e.). Bu bağlamda, RAM'larda bireylerin değerlendirilmesi ve tanınmasından sorumlu nitelikli personel eksikliği, bireylerin yanlış yerleştirmelerine neden olabilir. Sonuç olarak, RAM'lar tarafından yürütülen süreçlerdeki sorunlar, kaynaştırma uygulamalarında da zorluklara yol açmaktadır.

BEGEP MDA Raporuna göre, RAM'ların işleyişine ilişkin hususlar göz önünde bulundurulduğunda, değerlendirme ve tanılama sürecinde bahsedilen bir diğer bulgu, tanılama aşaması çok uzun sürerken değerlendirme süreci ve tanılamaya yönelik testlerin çok kısa sürmesidir. Hem aileler hem uzmanlar, RAM'larda değerlendirme için ayrılan süreyi eleştirmektedir. Bazı uzmanlar, değerlendirmenin kısıtlı sürede yapılmasına ilişkin olarak, yeterli süre ayrılmadan tamamlanan değerlendirmenin, tanılama için sağlıklı ve yeterli bir yöntem olmadığını vurgulamıştır. Ailelerin ve uzmanların katıldığı nitel bir çalışmada (Yanık & Gürgür, 2017), uzmanlardan ikisi, her öğrenciyi 5-15 dakikada değerlendirdiklerini ve öğrenci için bazı hedefler belirlediklerini belirtmiştir. Bununla paralel olarak, aynı çalışmadaki başka bir uzman, eğitsel değerlendirmelerin okullarda tekrar edilmesini önermiştir. Değerlendirme için yeterince vakit ayrılmaması, bireyin iyi performans göstermemesine veya hiç performans gösterememesine neden olabilir. Uzmanların görüşlerine ek olarak, ailelerin değerlendirme yeriyle ilgili olarak belirttikleri sorun, çocukların yabancı bir ortamda gerçek performanslarını sergileyememeleri olmuştur. RAM'ların işleyişine ilişkin bir diğer husus, randevuların planlanmasıyla ilgilidir: RAM'lar, randevuları ileri bir tarihe verebilmektedir, bu da özel eğitim ihtiyacı olan öğrencinin bir dönemi kaybederek geride kalmasına neden olabilmektedir (BEGEP MDA Raporu).

Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği'nde (Madde 25), rehberlik ve araştırma merkezinde gerektiğinde çocuk gelişimi ve eğitimcisi, sosyal çalışmacı, eğitim programcısı, psikometrist, psikolog, fizyoterapist

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

ve ergoterapist görevlendirildiği belirtilmektedir. Ancak burada öne çıkan husus, yönetmelikteki bu ifadenin her zaman uygulamaya koyulmadığıdır. Yanık ve Gürgür (2017) tarafından yürütülen çalışmada, ancak tüm alanlardan uzmanların RAM'ların süreçlerine dâhil olması durumunda bazı sorunların aşılabilceği vurgulanmıştır. Diğer bir deyişle, farklı alanlardan nitelikli personelin olmaması, RAM'ların uygulamada işleyişini olumsuz yönde etkilemektedir.

RAM'lardaki personel eksikliği aynı zamanda eğitim kurumlarına yapılan ziyaretleri etkilemektedir. Rehberlik ve Araştırma Merkezi Kılavuzuna (2018) göre, özel eğitim ihtiyacı olan öğrencileri ve bu öğrencilerin eğitim ortamını izlemek amacıyla yılda en az bir kez okul ziyaretleri gerçekleştirilmesi beklenmektedir. Aslan ve Bal (2014) makalelerinde, kurum ziyaretlerinin gerçekleştirilmemesinin sebeplerinden birinin, RAM personelinin sayısının yetersiz olması ve iş yükü olduğunu belirtmiştir. Yine aynı sebeplerle, personel eksikliği ve iş yoğunluğu nedeniyle RAM'ların kendilerini tanıtamadığı ve rehberliğin işlevlerini öğretmen ve yöneticilere yansıtamadığı belirtilmiştir. Özel eğitim ve rehberlik hizmetlerinin niteliğini artırmak amacıyla, RAM'ların gezici bir bölümü olması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca rehberlik hizmetleri bölümünde görev yapan öğretmenlerin bu bölüme dâhil olması gerektiğinin altı çizilmektedir.

Literatürde belirtilen bir diğer husus, RAM'lardaki özel eğitim hizmetlerinin artan iş yükü nedeniyle özel eğitim hizmetlerinin rehberlik hizmetlerini gölgede bırakmasıdır (2006 yılındaki özel eğitim hizmetleri yönetmeliği doğrultusunda). Bu nedenle, RAM'lardaki rehberlik hizmetlerinin yeterince işlevsel olmadığı sonucuna ulaşılabilir. Katılımcılardan biri, özel eğitim konusunda ailelerin daha bilinçli olduğunu ve bireylerin rehberlik ve psikolojik danışma ihtiyaçlarını karşılamak için öncelikle RAM'ı tercih etmediğini belirtmiştir (Aslan & Bal, 2014). RAM'ların Rehberlik Hizmetleri Bölümündeki personel eksikliği yine bu durumun altında yatan sebep olarak ortaya çıkmaktadır (Aslan & Bal, 2014) ve 2023 Eğitim Vizyonu kapsamında önemli bir yere sahip olduğu için revize edilmelidir.

Yukarıda bahsedilen konuyla paralel olarak, RAM'larda özel eğitim alması gereken bireylerin ailelerine yönelik sistematik bir çalışma yapılmaması bir diğer husustur ve okullar, STK'lar ve üniversiteler gibi ilgili kurumlarla iş birliğine gidilmemektedir. Daha önce belirtildiği üzere, yönetmelikte planlama yaparken aileler, okul ve RAM arasındaki iş birliğinin önemi belirtilse de uygulamada durum böyle değildir. Makalelerdeki (Aslan, Bal, 2014; Kuzgun, 2019; Yanık, Gürgür, 2017; Yurtsever, 2013) sonuçlardan biri, özel eğitimin niteliğini artırmak için RAM'ların, eğitim kurumlarını bilgilendirme amaçlı mesleki rehberlikle ilgili çalışmalar gerçekleştirmesi gerektiğidir.

Özel eğitim ihtiyacı olan çocukların okul kayıt oranlarının önemli ölçüde düşük olması, RAM'larda ailelere yönelik yeterli bilgilendirme çalışması yapılmamasıdır (Türkiye'deki engeli olan çocuklara ilişkin durum analizi çalışması, UNICEF). Bu bağlamda, hizmetin niteliğini ve okullardaki eğitimin etkisini artırmak amacıyla iş birliği eksikliği konusuna daha fazla odaklanılmalıdır. Bununla birlikte çalışmalarda belirtilen soruna göre ailelere özel eğitim ihtiyaçlarıyla ilgili bilgilendirme yapılması gerekmektedir. RAM'lar, aileleri ve okulları özel eğitim ve rehberlikle ilgili bilgilendirebilecek kilit kurumlardır. Bu nedenle, okullara, özel eğitim ihtiyacı olan bireylere ve bu bireylerin ailelerine RAM'ların amaçlarıyla ilgili ek ve kapsamlı bilgiler sunulmalıdır.

Özel öğrenme güçlüklerinin değerlendirilmesi için kullanılan ölçme araçlarına ilişkin olarak iki önemli sorunla karşılaşılmaktadır. Bu sorunlardan birincisi, eğitsel değerlendirmede kullanılan ölçme

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

araçlarının nitel yetersizliğidir, diğer sorun ise eğitsel değerlendirmede kullanılan testlerin uygulanmasına ilişkin eğitimin yeterli olmamasıdır. Kuzgun' un araştırmasına (2019) göre, değerlendirme bireyin bakış ağısına dayanmaktadır. Buna sebep olan faktörlerden biri, tanılama standart bir materyal olmamasıdır. Bu çalışmalar doğrultusunda, değerlendirme ve tanılamanın, kullanılan materyale bağlı olarak farklılık gösterileceği varsayılabilir. Bu nedenle, bu hususun altının çizilmesi önemlidir çünkü değerlendirme araçlarındaki yetersizlik ve farklılıklar, öğrenme güçlüğü olan bireylerin özel eğitim ihtiyaçlarının karşılanmamasına neden olabilir.

Vurgulanan bir diğer argüman, RAM personelinin mevcut gelişmelere ilişkin yeterli eğitim almamasıdır; bu nedenle mesleki yeterliliklerini artırmak ve kendilerini geliştirmek için hizmet içi eğitim almaları gerekmektedir. Ankara RAM'da yrtlen saha çalışmasında uzmanlar tekrar tekrar RAM personelinin en çok ihtiyaç duyduğu hizmet içi eğitimin psikolojik testlerle ilgili olduğunu belirtmiştir (Aslan & Bal, 2014). 1993 yılında yrtlen araştırmada, rehberlik ğretmenlerinin danışmanlıkta kullanılan testler ve teknikler hakkında hizmet içi eğitim almak istedikleri belirtilmektedir (Aslan & Bal tarafından alıntı yapılmıştır, 2014) (lksel'e atıfta bulunulmuştur, 1993). nceki paragrafla ilgili olarak, sırasıyla 1993, 2014 ve 2019 yıllarında yrtlen çalışmalara bakıldığında, testlerle ilgili ikilemin ve bilgi eksikliğinin geçmişten bugüne devam ettiği gözlemlenmektedir.

Sonuç olarak, 2023 Eğitim Vizyonunda, RAM'ların yapısı ve sunduğu hizmetlerin yeniden yapılandırılması amaçlanmaktadır. Bu hedefe ulaşmak için alınan kararlardan biri, mevcut ihtiyaçları karşılamak için RAM'ların yeniden yapılandırılmasıdır. RAM'lardaki sorunlar şu şekilde özetlenebilir: RAM'lardaki personel eksikliği, zaman yetersizliği, materyallerin standart olmaması, disiplinler arası iş birliği eksikliği, ailelere çocuklarının eğitim performansıyla ilgili yeterli bilgi verilmemesi, ailelerin bütünleştirme uygulamalarıyla ilgili yeterince bilgilendirilmemesi, özel eğitimin farklı alanlarında uzman ve mesleki yeterlilik eksikliği. Bu sorunlar ayrıca yerleştirme sürecini de olumsuz bir şekilde etkilemektedir. Bu nedenle RAM'ların iyileştirilmesine yönelik çalışmalar ve yönetmeliklerde göz önünde bulundurulmalıdır.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitimin Geliştirilmesi Projesi

KAYNAKÇA

- Aksoy, V. (Ed.). (2019). Özel Gereksinimli Öğrencilerin Eğitiminde Değerlendirme. Ankara: Maya Akademi Yayınları
- Aslan, S. ve Bal, E. (2014). Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinin Örgütsel Analizi. Eğitim ve Bilim, S.174, 313-324
- Avcıoğlu H. (2012). Guidance and Research Centers (GRC) Managers' Perceptions of Problems Encountered in the Identification, Placement-Followup, Individualized Education Program (IEP) Development and Integration Practice. Educationa lSciences: Theory& Practice-12(3).
- BEGEP (2019). Mevcut Durum Analizi Raporu - Müdahale 0 (Yayımlanmamış rapor)
- Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete. 26386; 24.12.2006
- Çocuklar için Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik, Resmî Gazete, 30692, 20.02.2019.
- Karasu, N. (2014). Guidance and research centers of Turkey: from the perspective of parents. European Journal of Special Needs Education, 29(3), 358-369.
- Kargın, T. (2007). Eğitsel değerlendirme ve bireyselleştirilmiş eğitim programı hazırlama süreci. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 8(01), 1-15.
- Kirboyun, S. (2018, Ekim). Computer Aided System for Users with Visual Impairments. In 2018 IEEE/ACS 15th International Conference on Computer Systems and Applications (AICCSA) (sf. 1-2). IEEE.
- Kuzgun, Z. (2019). Özel Öğrenme Güçlüğü Olan Bireylerin Tanılama Süecinde Karşılaşılan Güçlüklerle İlgili Rehberlik Araştırma Merkezi (RAM) Personelinin Görüşlerinin İncelenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı. Konya
- Mammadov, S. (2015). Current policies and policy efforts for the education of gifted children in Turkey. RoeperReview, 37(3), 139-149.
- MEB, M. E. B. (2018). 2023 Eğitim Vizyonu. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı.
- Millî Eğitim Bakanlığı Rehberlik Hizmetleri Yönetmeliği, Resmî Gazete. 30236; 10.11.2017.

Bu proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

Bütünleştirici Eğitim Geliştirilmesi Projesi

Meral, B. F. (2015). Obstaclestospecialeducationforstudentswithintellectualdisabilities in Turkey: a brief report. *European Journal of Special Needs Education*, 30(1), 93-105.

Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, Resmî Gazete. 30471; 07.07.2018.

UNICEF (2019) Study on the Situation Analysis (SITAN) on Children with Disabilities (Yayımlanmamış rapor)

VanDerHeyden, A. M., Witt, J. C., &Naquin, G. (2003). Development and validation of a process for screening referrals to special education. *School Psychology Review*, 32(2), 204-227.

Yanık, ř., &Gürgür, H. (2017). Procedures in Turkey for Guiding Students with Special Needs into Inclusive Settings. *Educational Sciences: Theory & Practice*, 17(5).

Yurtsever, ř. (2013) Eğitsel Tanılama ve Değerlendirme Sürecinde Görev Alan Rehberlik ve Araştırma Merkezi Personelinin Karşılaştığı Sorunların Belirlenmesi. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi eğitim Bilimleri Enstitüsü Özel Eğitim Anabilim Dalı. İstanbul